

Дмитренко Руслан Миколайович,

кандидат економічних наук, старший викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії, факультет менеджменту та права Вінницького національного аграрного університету, 21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, <https://orcid.org/0000-0003-2461-5184>

Dmytrenko Ruslan Mykolaiovych,

PhD, Senior Teacher at the Department of Administrative Management and Alternative Energy Sources, Faculty of Management and Law, Vinnytsia National Agrarian University, 21008, Vinnytsia, 3, Soniachna Str., <https://orcid.org/0000-0003-2461-5184>

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ

Анотація. Мета роботи. Розробити теоретичні та практичні підходи відповідно до особливостей державного регулювання аграрного бізнесу.

Методологія. Для обґрунтування теоретичних положень та практичних результатів дослідження було дотримано методологічних принципів: науковість, комплексність, системність, достовірність, оперативність, об'єктивність, дієвість, спадкоємність. Використано такі методи наукових досліджень: аналізу та синтезу, монографічний, дедукції та індукції.

Інформаційною базою дослідження послужили матеріали державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, законодавчі та нормативні акти, розробки науково-дослідних установ, публікації окремих авторів на цю тему та особисті спостереження автора.

Наукова новизна. З урахуванням сучасних тенденцій економічного розвитку та функціонування аграрного бізнесу визначено основні проблеми для вирішення органами публічного управління: вплив низької конкурентоспроможності аграрного бізнесу; подолання диспаритету цін у товарному обміні між сільським господарством та іншими галузями національної економіки; зниження монополізму переробних підприємств та торговельних мереж; недостатність рівня доходів аграрного бізнесу задля модернізації аграрного виробництва; низький рівень цифровізації аграрного бізнесу; відтік працездатного населення із сільської місцевості; відсутність управлінських навичок у керівництва аграрним бізнесом, у тому числі брак знань та досвіду у вибраному виді діяльності; відсутність підприємницьких навичок; недостатність стартового капіталу для відкриття та ведення аграрного бізнесу.

Висновки. Незважаючи на множинність зусиль, середовище для державного регулювання розвитку агробізнесу залишається несприятливим: через ризик зіткнутися з тиском недобросовісних представників правоохоронних органів; ризику рейдерських атак; монополізації сільськогосподарського виробництва великими компаніями та видавлювання малого агробізнесу з аграрного сектору економіки; короткого горизонту планування; високого рівня податкового навантаження (витрати на працю перебувають у режимі подвійного навантаження).

Розробка органами публічного управління механізмів підтримки малих форм господарювання є невід'ємним етапом удосконалення державної політики. Зважаючи на те, що подальший розвиток аграрного бізнесу відбуватиметься в умовах цифрової трансформації, що дає можливості сіль-

госптоваровиробникам збільшити продуктивність праці, оптимізувати витрати, посилити конкурентоспроможність за рахунок використання інноваційних технологій; з'явиться можливість для відкриття нових ринків збуту за допомогою онлайн-майданчиків.

Ключові слова: аграрний бізнес, державне регулювання, диспаритет цін, конкурентоспроможність аграрного бізнесу, сільське господарство.

FEATURES OF STATE REGULATION OF AGRICULTURAL BUSINESS

Abstract. The purpose of the work. Develop theoretical and practical approaches in accordance with the peculiarities of state regulation of agrarian business.

Methodology. To substantiate the theoretical provisions and practical results of the study, methodological principles were followed: scientificity, complexity, systematicity, reliability, efficiency, objectivity, effectiveness, continuity. The following methods of scientific research were used: analysis and synthesis, monographic, deduction and induction.

The information base of the study was the materials of the State Statistics Service of Ukraine, the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, legislative and regulatory acts, developments of research institutions, publications of individual authors on this topic, and personal observations of the author.

Scientific novelty. Taking into account modern trends in economic development and functioning of agrarian business, the main problems to be solved by public administration bodies are defined: the impact of low competitiveness of agrarian business; overcoming the price disparity in commodity exchange between agriculture and other branches of the national economy; reduction of the monopoly of processing enterprises and trade networks; insufficiency of the income level of agrarian business for the modernization of agrarian production; low level of digitization of agricultural business; outflow of the able-bodied population from rural areas; lack of management skills in management of agrarian business, including lack of knowledge and experience in the chosen type of activity; lack of entrepreneurial skills; insufficient start-up capital for opening and running an agrarian business.

Conclusions. Despite the multiplicity of efforts, the environment for state regulation of agribusiness development remains unfavorable: due to the risk of facing pressure from unscrupulous representatives of law enforcement agencies; the risk of raider attacks; monopolization of agricultural production by large companies and squeezing of small agribusiness from the agrarian sector of the economy; short planning horizon; a high level of tax burden (labor costs are in a double burden mode).

The development by public management bodies of mechanisms for supporting small forms of business is an integral stage in the improvement of state policy. Taking into account the fact that the further development of agrarian business will take place in the conditions of digital transformation, which enables agricultural producers to increase labor productivity, optimize costs, and strengthen competitiveness through the use of innovative technologies; there will be an opportunity to open new sales markets with the help of online sites.

Key words: agrarian business, state regulation, price disparity, competitiveness of agrarian business, agriculture.

Постановка проблеми. Агробізнес слід визначати як об'єднання підприємств, які забезпечують сільськогосподарське виробництво ресурсами, виробляють продукцію, переробляють, зберігають і розподіляють її. При цьому саме аграрний бізнес у регіонах відіграє ключову роль у підтримці та зміцненні соціально-економічної сфери сільської місцевості за рахунок розвитку соціальної та виробничої інфраструктури. Аграрні підприємства здатні до швидких структурних та технічних зрушень, господарська діяльність гнучка та мобільна, що дозволяє успішно функціонувати на невеликих ринкових сегментах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методологічні основи досліджень

суб'єктів аграрного бізнесу знайшли своє відображення у працях багатьох зарубіжних авторів: Р. Кантільйон, А. Сміт, П. Друкер, Р. Хізрич, М. Пітерс та ін.

У роботах сучасних українських учених та фахівців Я.О. Григоренко, Є.С. Жураківського, М.В. Калінчика, Н.С. Маркової, В.Я. Месель-Веселяка, Р.Л. Смоленюка, М.І. Стегней та інших відображені теоретичні розробки, присвячені питанням державного регулювання розвитку аграрного бізнесу.

Незважаючи на існуючий прогрес у теоретичних та практичних дослідженнях розвитку аграрного бізнесу, у цій галузі все ще залишається багато невирішених питань, як у теоре-

тичному, так і у прикладному плані, і, зокрема, питання кадрового забезпечення розвитку агробізнесу, досягнення відповідного рівня цифровізації, удосконалення державного регулювання, у тому числі на основі оптимізації оподаткування, а також інформаційно-консультативного обслуговування агробізнесу.

Мета статті. Розробити теоретичні та практичні підходи відповідно до особливостей державного регулювання аграрного бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Держава надає широкі можливості для «відкриття своєї справи» приватним власникам: можливість ведення бізнесу в одному напрямку або кількох (від виробництва продукту до кінцевої реалізації продукту чи продукції). В результаті, однією зі складових економіки країни загалом є аграрна економіка, що складається з групи виробництв.

Сільське господарство – основна галузь матеріального виробництва. Роль сільського господарства у світовій економіці, економіці країни, регіону визначається структурою та рівнем розвитку економіки країни. Разом з тим, існує низка міждержавних інститутів:

1) у 1945 році – Продовольча та сільськогосподарська організація (ФАО), займається питаннями продовольства, збором та аналізом, координує продовольчу допомогу країнам, що розвиваються, сприяє розвитку сільського господарства, розробляє та здійснює проекти технічної допомоги. З 1967 р. за участю найбільших корпорацій агробізнесу діє програма агропромислового співробітництва;

2) у 1974 році – ООН всесвітня продовольча рада, організує допомогу країнам, що потребують продовольства;

3) у 1977 році – Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку – ІФАД, надає країнам, що розвиваються, кошти у вигляді позик на пільгових умовах і у вигляді дарів, з метою поліпшення продовольчого стану.

Головним напрямом міжнародної агропромислової інтеграції є задоволення потреб населення земної кулі у продуктах харчування.

У світовому сільському господарстві зайнято близько 1,1 млрд. чол. економічно активного населення (41% економічно активного населення світу), у тому числі в розвинених країнах – всього 22 млн чол., у країнах з перехідною економікою – 32 млн чол., у Китаї – 450 млн, у країнах, що розвиваються – близько 600 млн чол.

Нині у розвинених країнах частка сільськогосподарської продукції ВВП коливається не більше 2-10%, а рівень зайнятих – 2-5%.

Сектор аграрного підприємництва універсальний та гнучко реагує на кон'юнктуру ринку. Розвиток аграрного бізнесу суттєво покращує рівень якості життя населення; задовольняє попит екологічно чистої сільськогосподарської продукції; сприяє демографічному зростанню населення.

Для характеристики аграрного бізнесу як соціально-економічної категорії необхідно встановити його суб'єкти та об'єкти. «У цьому аспекті «мале підприємство» та «підприємство» багато в чому тотожні, оскільки в обох випадках суб'єктами є підприємці, а об'єктами є продукт (товар чи послуги). Але особливістю бізнесу є те, що, зазвичай, функції підприємця і власника пов'язані» (Григоренко, 2016).

Таким чином, господарську діяльність сільськогосподарських підприємств слід розглядати як систему, при функціонуванні якої взаємодіють:

- ресурси (земля, вода, засоби та предмети праці, трудові та фінансові ресурси);
- виробничий процес, в якому використовуються матеріально-речові, земельні, водні, трудові, фінансові ресурси та в результаті створюється готова продукція;
- готова продукція, її розподіл та реалізація.

Земля – головний засіб праці, предмет праці у аграрному бізнесі. Земельні відносини – найскладніші, нині набули особливо цінне соціальне значення.

Проведений аналіз законодавчих та нормативних актів, спеціальної наукової літератури показав, що право на провадження підприємницької діяльності передбачає можливість вільного вибору виду та сфери діяльності, території діяльності та організаційно-правової форми діяльності.

Організаційно-правова форма суб'єкта господарювання є постулатом, який визначає:

- хто і як керуватиме суб'єктом;
- встановлює ліміти відповідальності;
- зумовлює основні аспекти фінансово-господарської діяльності, правила здійснення угод.

Підприємства поділяються на основі певних критеріїв, встановлених державою.

Існують три головні критерії, на підставі яких суб'єкти аграрного підприємництва відносять до тієї чи іншої категорії:

- 1) вимоги до середньої чисельності працівників за попередній календарний рік;
- 2) вимоги до виручки від товарів (робіт, послуг) не враховуючи податку додану вартість за попередній календарний рік;
- 3) принцип незалежності (загальний критерій).

Багато авторів у своїх працях висловлюють думку про те, що нормативно-правове регулювання в Україні гальмує розвиток аграрного бізнесу, оскільки воно є недосконалим. «Насамперед, це стосується критеріїв віднесення підприємств до категорії малих. У законодавчих актах чітко зазначено розмір виручки та чисельність зайнятих на підприємстві, проте цього недостатньо, оскільки в різних галузях ці цифри значно коливаються» (Жураківський, 2016). Зручність використання кількісних критеріїв, безперечно, важлива для статистичного спостереження, їх легко розрахувати та оцінити при зміні економічної ситуації. Чисельність співробітників підприємства та показники виручки загалом характеризують масштаб діяльності та належність до певної групи, але з практичних цілей необхідний якісний критерій.

Отже, комбінований підхід, що поєднує кількісні та якісні показники, на наш погляд, оптимально визначить до якої групи належить суб'єкт економічної діяльності, що дозволить успішно розвивати диверсифікацію інвестицій, продукції, виробництва; державі надавати своєчасну підтримку аграрного бізнесу.

Узагальнення різних наукових інтерпретацій понять «підприємництво», «малий бізнес», «агробізнес» показало, що під поняттям малий бізнес у сільському господарстві розуміють сукупність суб'єктів, які здійснюють ініціативну, ризиковану господарську діяльність з живими організмами, з використанням природних ресурсів та інноваційних технологій на самостійній, соціально-значущій основі з дотриманням норм соціальної, екологічної, економічної відповідальності за сільськогосподарську продукцію певної якості, яка виробляється в обмеженій кількості (Калінчик, 2016).

Сільське господарство виробляє сировину для багатьох галузей промисловості: харчової, фармацевтичної, хімічної, текстильної, взуттєвої. Однак сільське господарство – одна з галузей, найбільш схильних до провалів ринку, саме тому їй необхідне субсидування. Водночас попит на сільськогосподарську продукцію є нееластичним. По суті, сільське господарство – мінлива індустрія, питання стабілізації цін та забезпечення поставок є вкрай злободенними.

Сільське господарство визначає стан сільських територій, воно – основне джерело виробництва продовольства, фактор забезпечення національної незалежності. Постійна умова виконання сільське господарство своїх функцій – багатостороння державна підтримка галузі (Маркова, 2013).

Академік УААН Месель-Веселяк В.Я. зазначає, що «...якщо ми хочемо інтегруватися у світовий економічний простір, то рівень підтримки сільського господарства має бути не нижчим, ніж у розвинених країнах світу» (Месель-Веселяк, 2016).

Смоленюк Р.Л. писав: «...головне ж – це створення сприятливих економічних, передусім, фінансових умов у вигляді прийнятних кредитів, податку, цін. Борг держави полягає в тому, щоб створити добрі закони та забезпечувати неухильне їх виконання, проявляти максимум уваги до слабких ланок суспільства та економіки» (Смоленюк, 2014).

Для збільшення обсягів та якості сільськогосподарської продукції та продовольства необхідно перевести аграрний бізнес на інноваційний шлях розвитку, підвищити його інвестиційну привабливість, розвивати інтенсивні технології, цифровізацію, оновлювати технічну базу на основі відновлення та розвитку української сільськогосподарської техніки, меліорації земель та введення в обіг невикористовуваних земель сільськогосподарського призначення (Стегней, 2013).

Вказана тенденція характерна не тільки для розвитку сільського господарства в цілому, але і для функціонування аграрного бізнесу, для цього необхідне вирішення основних проблем:

- 1) вплив низької конкурентоспроможності аграрного бізнесу;
- 2) подолання диспаритету цін у товарному обміні між сільським господарством та іншими галузями національної економіки;
- 3) зниження монополізму переробних підприємств та торговельних мереж;
- 4) недостатність рівня доходів аграрного бізнесу задля модернізації аграрного виробництва;
- 5) низький рівень цифровізації аграрного бізнесу;
- 6) відтік працездатного населення із сільської місцевості;
- 7) відсутність управлінських навичок у керівництва аграрним бізнесом, у тому числі брак знань та досвіду у вибраному виді діяльності;
- 8) відсутність підприємницьких навичок;
- 9) недостатність стартового капіталу для відкриття та ведення аграрного бізнесу.

Висновки. Таким чином, очевидно, що незважаючи на множинність зусиль, середовище для державного регулювання розвитку агробізнесу залишається несприятливим: через ризик зіткнутися з тиском недобросовісних представників правоохоронних органів; ризику рейдерських атак; монополізації сільськогоспо-

дарського виробництва великими компаніями та видавлювання малого агробізнесу з аграрного сектору економіки; короткого горизонту планування; високого рівня податкового навантаження (витрати на працю перебувають у режимі подвійного навантаження).

Розробка органами публічного управління механізмів підтримки малих форм господарювання є невід'ємним етапом удосконалення державної політики. Зважаючи на те, що подальший розвиток аграрного бізнесу відбуватиметься в умовах цифрової трансформації, що дає можливості сільгосптоваровиробникам збільшити продуктивність праці, оптимізувати витрати, посилити конкурентоспроможність за рахунок використання інноваційних технологій; з'явиться можливість для відкриття нових ринків збуту за допомогою онлайн-майданчиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ: —

1. Григоренко Я. О. Особливості державного регулювання аграрного сектору в контексті забезпечення економічної безпеки держави. *Економіка АПК*. 2016. №7. С. 100–105.
2. Жураківський Є. С. Концепція, інструментарій та механізми забезпечення економічної безпеки аграрної галузі. *Агросвіт*. 2016. № 6. С. 68–72.
3. Калінчик М. В. Економіко-екологічна стратегія розвитку аграрного сектору: постановка проблеми. *Агросвіт*. 2016. № 3. С. 3–7.
4. Маркова Н. С. Застосування європейського досвіду при формуванні сталого розвитку в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 1. С. 25–29.
5. Месель-Веселяк В. Я. Стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки України. *Економіка АПК*. 2016. № 6. С. 37–47.
6. Смоленюк Р. Л. Трансформація аграрного сектора економіки на засадах сталого розвитку. *Інноваційна економіка*. 2014. № 6. С. 14–20.
7. Стегней М. І. Сучасні напрями забезпечення сталого розвитку сільських територій: європейський

досвід і українські реалії. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 3. С. 125–132.

REFERENCES: —

1. Hryhorenko, Ya. O. (2016). Osoblyvosti derzhavnoho rehuliuвання ahrarnoho sektoru v konteksti zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky derzhavy ["Features of state regulation of the agricultural sector in the context of ensuring the economic security of the state"]. *Ekonomika APK*, vol. 7, pp. 100–105.
2. Zhurakiv's'kyj, Ye. S. (2016). Kontseptsiiia, instrumentarii ta mekhanizmy zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky ahrarnoi haluzi ["The concept, tools and mechanisms for ensuring the economic security of the agricultural sector"]. *Ahrosvit*, vol. 6, pp. 68–72.
3. Kalinchyk, M. V. (2016). Ekonomiko-ekolohichna stratehiia rozvytku ahrarnoho sektoru: postanovka problemy ["Economic and ecological strategy of agricultural sector development: problem statement"]. *Ahrosvit*, vol. 3, pp. 3–7.
4. Markova, N. S. (2013). Zastosuvannia yevropeiskoho dosvidu pry formuvanni staloho rozvytku v Ukraini ["Application of European experience in the formation of sustainable development in Ukraine"]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 1, pp. 25–29.
5. Mesel'-Veseliak, V. Ya. (2016). Stratehichni napriamy rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy ["Strategic directions of development of the agrarian sector of the economy of Ukraine"]. *Ekonomika APK*, vol. 6, pp. 37–47.
6. Smoleniuk, R. L. (2014). Transformatsiia ahrarnoho sektora ekonomiky na zasadakh staloho rozvytku ["Transformation of the agricultural sector of the economy on the basis of sustainable development"]. *Innovatsijna ekonomika*, vol. 6, pp. 14–20.
7. Stehnej, M. I. (2013). Suchasni napriamy zabezpechennia staloho rozvytku sil'skykh terytorii: yevropeys'kyi dosvid i ukrainski realii ["Modern directions of ensuring sustainable development of rural areas: European experience and Ukrainian realities"]. *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 3, pp. 12–132.